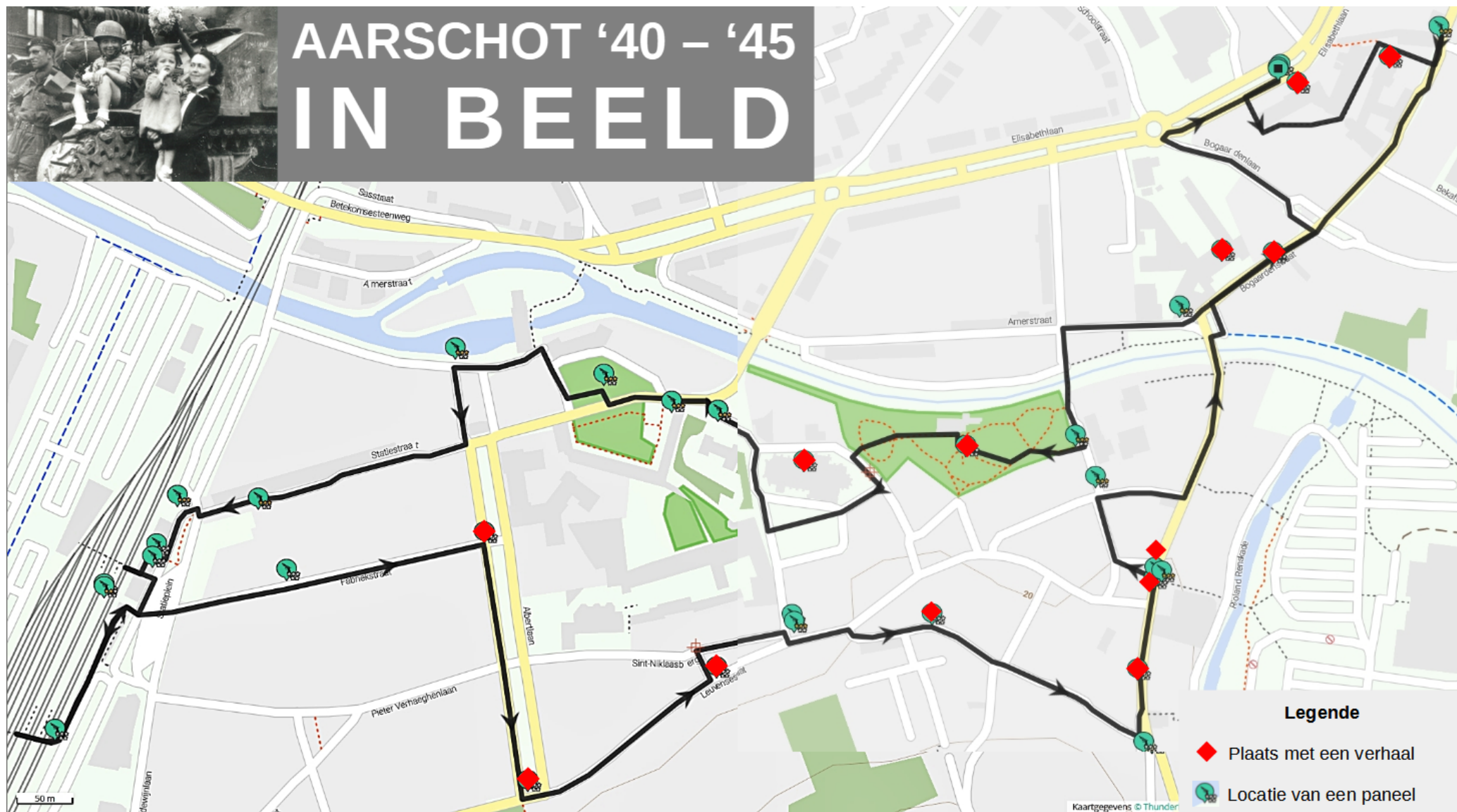

AARSCHOT '40 – '45 IN BEELD

Wandeling langs de fotopanelen van een verwoeste stad en langs plaatsen met een verhaal. Elk paneel heeft zijn eigen tekst. Anekdoten en *faits divers* vind je in deze brochure. Afstand: 4,5 km.
Voor meer informatie over de Route en Expo: www.hetgasthuis.be/museum

Verantwoordelijke uitgever: burgemeester Gwendolyn Rutten

TOERISME AARSCHOT
STEDELIJK MUSEUM AARSCHOT
Elisabethlaan 103,
3200 Aarschot

Abri's en groene kool op de Elisabethlaan

Voor de oorlog zag de Elisabethlaan er helemaal anders uit dan nu. Het was een brede, onverharde laan aan beide zijden met bomen beplant. Tijdens de oorlog zou dit uitzicht sterk veranderen. Vanaf september 1939 werden de in Aarschot ingekwartierde soldaten en werklozen aan het werk gezet om hier vier grote zigzaglopende loopgrachten met een totale lengte van 400 meter als schuilplaats voor de inwoners te graven. Het is twijfelachtig of er tijdens de bombardementen gebruik van werd gemaakt. De meeste Aarschottenaren vluchtten de stad uit. Voor de Aarschotse jeugd was dit evenwel tot wanhoop van de burgerwacht een uitgelezen speelterrein. Maar ook volwassenen brachten schade toe. In mei 1941 was de huisbrandstof zo schaars geworden dat er hele vrachten hout uit de loopgrachten werden gestolen.

► *Stap langs het Grauwzusterpad achter het museum door naar de Gasthuisstraat.*

Het Burgerlijk Gasthuis

Het Burgerlijk Gasthuis fungeerde tijdens de Tweede Wereldoorlog niet alleen als hospitaal, maar was één van de vier hoofdposten die in 1939 door de Passieve Luchtbescherming werden ingericht. Zo'n hoofdpost had

een telefonist die in contact stond met de centrale coördinatiepost. Deze was gevestigd in de kelders van brouwerij Tielemans. Er was een 'uitkijker', een verpleegdienst met materiaal, een wegendienst, een ontruimingsdienst en een vervoerdienst. Het Burgerlijk Gasthuis beschikte bovendien ook nog over een dienst voor gasopsporing.

Het hospitaal zou tijdens de bombardementen van de Duisters in mei 1940 flink in de klappen delen. Op 11 mei schreef Moeder Aldegondis van de grauwzusters: *'Heden 11 mei liggen er 8 dode soldaten in ons lijkhuis.][...] Duitse vliegers hebben bommen geworpen op den Atelier van den IJzeren Weg. [...] Ons ziekenhuis ligt boven en onder vol met gekwetste soldaten. [...] Nacht en dag opereren de dokters van 't leger.'* De volgende dag zou het ziekenhuis zwaar beschadigd worden.

Tijdens de geallieerde bombardementen van mei 1944 bleven de zusters op post en verzorgden tal van gekwetsten. Ook de doden werden naar het lijkhuisje gebracht en de zusters kregen

van de stad de opdracht om de lichamen te identificeren. Alleen de oudere, meer geharde zusters mochten dit werk doen. De lijken werden in dik grauw papier gewikkeld waarop – indien gekend – de namen van de slachtoffers werden geschreven.

► *Aan de achterzijde van het Aleydistheater zie je het paneel: 'Duitse bombardementen op het Schaluin en de Gasthuisstraat (mei 1940)'.*

► *Loop verder de Gasthuisstraat af, door de Bogaardenstraat tot nr. 23.*

Een 'tijdelijk' stadhuis in de voormalige Bank Nagels

Op 12 mei 1940 werd het stadhuis dat in het Drossaerde in het stadspark gelegen was, door de Duitse bombardementen totaal vernield. De stadsdiensten hadden een nieuw onderdak nodig en de dossiers en

archieven die in de kelders van het Drossaerde behouden waren, dienden zo vlug mogelijk een veilig onderkomen te krijgen. Het was stadsarchitect Fonteyn die enkele dagen na de bombardementen tijdens een toevallige passage voorbij de vroegere bank Nagels, het idee kreeg om hier het stadhuis in te richten. Snel schreef hij op de ingangsdur *'Raadhuis – Rathaus'* en liet hij aanstonds beginnen met het overdragen van dossiers en meubels uit het vernielde Drossaerde naar de voormalige bank. Niets te vroeg, want 's anderdaags kwamen vier Duitse officieren langs die de bank wilden gebruiken als *Kommandantur*. Drie dagen werd er gediscussieerd en ondertussen ging de verhuis verder. Tenslotte gaven de Duitsers toe. Op 5 juni 1940 besliste het gemeentebestuur om voor tien jaar een huurovereenkomst aan te gaan. Uiteindelijk zou hier tot de jaren 1970 het stadhuis gevestigd blijven.

► *Ongeveer recht tegenover de voormalige bank zie je de schoolgebouwen van het CLB.*

De Rijksmiddelbare School: een beladen oorlogsverleden

Weinigen weten dat Jef Van de Wiele, de leider van DeVlag, één van de meest rechtse bewegingen, voor de Tweede Wereldoorlog leerkracht was aan de Rijksmiddelbare School van Aarschot. DeVlag, afkorting voor de *Duits-Vlaamse Arbeidsge-*

meenschap werd in 1936 door Van de Wiele gesticht als een culturele vereniging met banden met Duitsland. Maar in de lente van 1941 werd DeVlag omgevormd naar een aan de SS ondergeschikte, racistische, jodenhatende organisatie en met de bedoeling om Vlaanderen (België) te laten opgaan in een *Groot-Germaans Rijk*. Van de Wiele werd tijdens zijn jaren als leraar in de school gezien als een gewaardeerd collega, aangenaam in de omgang en een boeiend verteller.

Bij de bevrijding werden verscheidene Aarschotse scholen door het 'verzet' gebruikt om al dan niet vermeende collaborateurs samen te brengen. De Witte Brigade en de Nationale Koninklijke Beweging voerden hun gevangenen af naar

de 'Colmajen'. De taferelen van geweld en vernedering die zich daar voordeden waar zeker niet fraai. Zo werden 'zwarte' vrouwen de haren afgesneden en voor de vensters van de school 'tentoongesteld'.

► *Stap rechtdoor, de Amerstraat in, tot aan ingang van de school BuSo De Brug. Hier hangt het paneel: 'Duitse bombardementen op de Amerstraat'.*

► *Ga links de Rumoldus Wetzstraat in en neem de brug over de Demer. Op het tweede pad rechts, het park in, zie je het paneel: 'Duitse bombardementen op het Drossaerde (mei 1940)'.*

Voederbieten voor het stadspaard

Stadshovenier Patteet mocht terecht fier zijn op het stadspark. Sinds zijn aanstelling in 1933 had hij er alles aan gedaan om er een fraaie bloemrijke groene oase van te maken. De volgende oorlogsjaren moeten diep in zijn tuindersziel gesneden hebben. Reeds bij de mobilisatie in 1939 werd het park verstoord door de tent van de de hygiënische dienst, de zgn. *'équipe d'hygiène'* die voornamelijk instond voor de ontluizing van de Belgische troepen.

Tijdens de oorlogsjaren werden voederbieten geteeld voor het enige stadspaard dat er was. Ook groenten voor de soep van Winterhulp werden hier gekweekt. Op 12 mei 1941 schreef het stadsbestuur aan de *Kreiskommandant* van Leuven: *'Al de inwoners werden aangezet hunne gras en bloemperken om te spitten en met groenten of andere producten te beplanten. De stad Aarschot heeft het goede voorbeeld gegeven en heeft*

haar stadspark opgeofferd om er groenten voor Winterhulp te planten. Er is geen ruimte meer beschikbaar.'

Na de oorlog, in juli 1946 was er nog een flinke rel wanneer de Bond Politieke Gevangenen een Vlaamse kermis in het park wilde organiseren. Patteet schoot in paniek omdat hij dacht dat zijn pas aangelegde graszoden en de voor 15.000 fr. in leen gegeven dahliaplanten er door de drukte zouden vernield worden. Hij schreef dan ook een furieuze brief aan de vereniging. Die liet zich niet onbetuigd en er ontstond een ruzie met wederzijds moddergooien die dagenlang de lokale blaadjes zou beheersen.

► *Loop het stadspark door tot bij de Onze-Lieve-Vrouwekerk.*

Wie met klokken schiet, wint de oorlog niet

Op 14 oktober 1943 kwam het bericht dat de Duitsers de volgende dag de klokken zouden komen halen. Dat was niet onverwacht. De kerkelijke overheid had reeds in het begin van de oorlog een inventarislijst van alle klokken moeten opgeven. Alleen oude klokken van voor 1730 of die historisch interessant waren, mochten blijven hangen. Ook beiaarden werden gespaard. De avond van 14 oktober verzamelden de Aarschotenaars zich in de kerk en werden als protest urenlang de klokken geluid. Zeven dagen hadden de Duitsers nodig om de drie grootste klokken te ontmantelen. Alleen de kleine Sint-Michielsklok mocht voor de kerkelijke diensten behouden blijven.

► *Niet ver van de hoofdingang van de kerk staat het huidige Vredegerecht. Je vindt hier het paneel 'Geallieerde bombardementen vernielden het 'kasteel Fontaine' (mei 1944)'. Van hieraf aan kom je in de stadswijk die zwaar getroffen werd door de bombardementen. In het begijnhof zie je reeds enkele fotopanelen die een beeld geven van de omvang van de schade. Ga voor je de Statiestraat in gaat, ook even kijken naar het paneel aan de 's Hertogenmolens in de Demerstraat tgo. de Kolksstraat.*

► *Het volgende paneel zie je in de Statiestraat, t.h.v. nr. 26.*

► *Het station was het belangrijkste doelwit van de bombardementen. Een eerste paneel staat aan de fietsenstalling. Andere foto's vind je terug in de stationshal, op perron 2 en op de voetgangersbrug.*

► *Ga de Fabrieksstraat in. Ook hier zie je tegenover nr. 84 een paneel met de verwoestingen in de straat. Loop verder door tot aan de Albertlaan en sla daar rechts af.*

Groentemarkt en 'verboden vruchten' in de Albertlaan

Voor de oorlog waren er vier grote fruit- en groentemarkten in de buurt van Aarschot: Wezemaal, Langdorp, Betekom en Nieuwrode. Daar haalden vooral de grossisten uit Aarschot hun

asperges, erwten, bonen, witlof, wortels, krieken, aardbeien, perziken en pruimen. Reeds vanaf het begin van de oorlog drongen opkopers erop aan om de markten te centraliseren. Aarschot stelde zich kandidaat: de brede Albertlaan was ideaal voor kramen, paarden en karren. Vanaf september 1941 werd hier op maandag, woensdag en vrijdag van 16.00 uur tot 17.00 uur voor de groothandelaars markt gehouden. Daarop aansluitend konden kleinhandelaars en winkeliers hun waar bij de grossisten kopen. Particulieren konden hier niet terecht. Voor hen bleef de donderdagse markt bestaan.

Na de oorlog werd het café 'De Plezanten Hoek' aan de Leuvensesteenweg druk bezocht door Engelse soldaten. Maar reeds in januari 1945 werd de zaak voor twee jaar door het gemeentebestuur gesloten. Naar zeggen werd er in het geheim 'ontucht' gepleegd.

► *Stap de Albertlaan af, richting Leuvensestraat, tot aan het woonzorgcentrum.*

Zwart en wit, naast mekaar

Op de plaats van het woonzorgcentrum bevond zich tijdens de oorlog de gemeentelijke meisjesschool. Naast de school was er de woning van adjunct-commissaris Jos Claes. Hij was lid van de verzetsorganisa-

tie, de Witte Brigade, Sector 0.75 Aarschot.

Een belangrijke activiteit was het redden van de bemanning van neergeschoten vliegtuigen en deze op een lijn naar Engeland zetten. Op 3 maart 1943 werd de eerste piloot opgevangen. Er zouden er nog ettelijke volgen. De piloten werden schuil gehouden in het huis van Jos Claes. Dat was eigenlijk bijna in het hol van de leeuw, want in de meisjesschool ernaast waren 'zwarte' rijkswachters ingekwartierd.

In het najaar van 1943 keerde het geluk. In september werden verscheidene leden opgepakt. Alle aangehouden werden naar de Antwerpse gevangenis in de Begijnenstraat gevoerd, een van de meest onmenselijke plekken. Jos Claes werd einde november gefusilleerd als vergelding voor terreurdaden. De overige leden werden als 'Nacht- und Nebelgefangene' afgevoerd naar Duitse concentratiekampen en zouden daar aan ziekte en ontbering overlijden.

► *Wie de moed heeft om de helling op te gaan, kan langs het woonzorgcentrum naar de Orleanstoren stappen. Het is een ommetje van 200 meter.*

Een uit de hand gelopen grap?

Op de Orleanstoren werd vanaf augustus 1939 de militaire wacht van de *Grondtroepen tegen Luchtschepen* geïnstalleerd. De post werd bemand door reservemilitairen, vooral uit Aarschot en de onmiddellijke omgeving. Het was een vervelend karwei en

al vlug werd er flink gedronken en veel geslapen. Op de nacht van 14 op 15 april 1940 zou een onverlaat de nachtelijke slapers bezoeken en enkele papieren uit het wachtboek scheuren. Tot daaraan toe, maar hij stuurde deze naar het ministerie van Landsverdediging in Brussel. De klacht werd ernstig genomen. De bevelvoerder van het groepje bewakers ging in de tegenaanval en schreef in een brief aan het ministerie dat dit een complot was van vier VNV-ers om 'de zaak te verraden'. Deze VNV-ers werden hierdoor op de 'zwarte lijst' van staatsgevaarlijke individuen gezet en wanneer de Duitsers op 10 mei binnenvielen, werden deze vier zogenaamde verraders door de Belgische Staatsveiligheid opgepakt en naar de hel van Saint-Cyprien in Frankrijk afgevoerd. Ze keerden pas in juli 1940 terug, wanneer het kamp 'bevrijd' werd.

► *Aan het woonzorgcentrum neem je de Leuvensestraat, de stad in, tot je op nummer 70 aan het voormalige Volkshuis komt.*

De 'boekery' in het Volkshuis

Tijdens de oorlog werd enorm veel gelezen: kranten, weekbladen, maar ook de bibliotheken hadden een ongekend succes. Er waren er drie in Aarschot. De katholieke bibliotheek van Sint-Vincentius a Paulo op het kerkplein. De liberalen hadden het Willemsfonds in de Cerkel. En dan was er de recentere bibliotheek 'de socialistische Volksontwikkeling' in het Volkshuis. Die werd tijdens de oorlog sterk uitgebreid tot de grootste bibliotheek van Aarschot. Maar dat

zinde de VNV-ers niet en in 1942 werden dan ook door het gemeentebestuur de subsidies afgeschaft. Het 'toezichtcomité' van de bibliotheek was trouwens een illegale vorm van het socialistisch partijbestuur nadat de Duitse bezetter de partij verboden had. Ook tijdens de repetities van de toneelvereniging werd er ondergronds vergaderd.

De socialist Alfonds Zoutberg was onder dwang van de bezetter de eerste oorlogsburgemeester. Zijn partijgenoot Jan Vael zou de hele oorlog schepen zijn in het gemeentebestuur. Na de oorlog werd hij hiervoor uit de partij gezet en daardoor verloren de socialisten bij de eerste naoorlogse verkiezingen een zetel.

► *Loop verder door de Leuvensestraat. Je ziet hier op nr. 33 nog twee panelen, resp. met de thema's, de 'Bevrijding september 1944' en 'Oefening van de Passieve Luchtbescherming in 1939'. Bij de splitsing ga je de Nieuwstraat in. Je komt nu in de wijk 'de Grecht'.*

Partizanen in de Grecht

In december 1942 werd vanuit Leuven het communistisch verzet in Aarschot georganiseerd. O.a. in de Grecht was er een sterke kern van de Partizanen, de gewapende vleugel van het Onafhankelijkheidsfront. In Aarschot waren de Partizanen vooral actief in het opvangen van een aanzienlijk aantal Russische krijgsgevangenen die ontsnapt waren uit de Limburgse steenkoolmijnen.

De partizanen waren tamelijk gewelddadig. Zij pleegden niet alleen sabotage, maar deden overvallen op postkantoren om rantsoenzegels te bemachtigen en schrokken er niet voor terug om leden van de Zwarte Brigade of vermeende collaborateurs neer te schieten.

Zelfs na de bevrijding leek de invloed van de communisten niet te onderschatten. Zo kwamen op het einde van het bevrijdingsjaar 1944 de vrouwen in de Grecht luidkeels protesterend en achter een zwarte vlag marcherend op straat. Omdat de ravitaillering slecht op gang kwam, eisten ze van het gemeentebestuur een snellere en rechtvaardige verdeling van de levensnoodzakelijke middelen.

Ondanks de opvallende aanwezigheid van de communisten in Aarschot zouden ze bij de eerste gemeenteraadsverkiezingen in 1946 geen enkele zetel binnenhalen.

► *Volg de Nieuwstraat tot op het einde met de Tiensestraat. Hier staat het paneel 'Duitse bombardementen op de Diestsestraat (mei 1940)'. Ga links de Diestsestraat in tot nr. 9.*

Het 'Vlaamsch Huis'

Het Vlaamsch Huis was oorspronkelijk het verenigingslokaal van het VNV, maar het werd tijdens de oorlog een vergaderlokaal van DeVlag. Hier werden ook culturele avonden van zowel

DeVlag als van het VNV georganiseerd. Bijvoorbeeld onder het motto 'Duitsers en Vlamingen: één ras en bloed ...'. Tevens werden er ook huldefeesten gehouden zoals voor de VNV-leider Staf De Clercq of werden er sinterklaasfeestjes voor kinderen georganiseerd. Op zo'n feestje waren wel 140 kinderen aanwezig.

De maanden na de bevrijding was de Aarschotse gemeenteraad in tegenstelling tot andere gemeenten erg terughoudend voor de organisatie van volksbals. Het eerste bal mocht dan toch in 't Vlaamsch Huis gehouden worden op 1 januari 1945.

Vlakbij in de kelder van een huis van 'Gène Viool' werden een joodse vader en zijn dertienjarige zoon verborgen gehouden. Het moeten spannende maanden geweest zijn, want op het gelijkvloers vergaderde regelmatig de leden van DeVlag en tijdens de bombardementen konden de verstekelingen hun schuilplaats niet verlaten. Ze overleefden de oorlog, maar de joodse moeder en dochter die elders waren ondergebracht, werden opgepakt en stierven in de uitroeiingskampen.

► *Ga naar de Grote Markt. Aan het beeld 'De Demerwachter' zie je de foto 'Huldiging van het 6e Bataljon Fusiliers in september 1945'. Vlakbij op de markt zie je nog twee gebouwen met een interessant oorlogsverleden.*

Cinema Unitas

Op de hoek van de Grote Markt met de doorgang naar de Demerparking bevond zich de feestzaal en cinema UNITAS. De zaal was in 1932 gebouwd door de bloeiende katholieke vereniging, de 'Koninklijke Aarschotse Eendracht'. Tijdens de oorlog konden hier zo'n 200 personen in de kelder schuilen.

In Aarschot waren er meer cinema's die tijdens de oorlog druk bezocht werden. Op de Bonewijk waren er nog Cinema Palace en Cinema Cameo. Ze waren niet verplicht om helemaal te verduisteren. Ze mochten een blauw verlicht uithangbord dragen met de titel van de film. De hoofdrol kwam doorgaans uit de Duitse filmstudio's. Vooraf werden de successen van het Duitse leger vertoond in de *Deutsche Krieg Wochenschau*.

De zaal werd vooral door de Duitsgezinde DeVlag gebruikt. Zij nodigden buitenlandse (Duitse) schlagerzangers, toneelspelers, muzikanten en filmsterren uit. Leden van DeVlag mochten gratis binnen en leden van de Zwarte Brigade of de SS kregen 'rangverhoging'.

De uitbater van de cinema was de Rexist Marcel Jegers: 'de Nikkele'. Bij het uitbreken van de oorlog werd hij gewond, maar naar verluidt lieten de Belgen hem liggen. Duitse soldaten reddden zijn leven. Hij werd na de oorlog voor collaboratie opgepakt en door de krijgsraad tot 15 jaar hechtenis veroordeeld. Vrij Volk, het blad van de verzetsbeweging NKB, schreef: 'Heden verschijnt voor de krijgsraad een der meest gekende zwarten van Aarschot, 'de Nikkele', welke mankend, steunend op een stok, binnensukkelt. Zijn vermagder wezen is eenigszins getrokken: hij is ver van de florerende, immer halfbedronken, door iedereen gevreesde zwarte en machtige Duitse vriend.'

Pokeren in hotel 'Demer'

Op nummer 22 van de Grote Markt stond tijdens de oorlog het spijshuis-hotel 'Demer'. Het was verbonden met de Burgerkring, de vereniging van Aarschotse middenstanders. Op 13 maart 1942 diende het gemeentebestuur bij de procureur des konings een klacht in omdat 'het algemeen bekend was dat aldaar gespeeld werd'.

Het hotel was zeker niet de enige plaats in de stad waar gegokt werd. Tijdens de oorlog nam het clandestien gokken schrikbarend toe bij alle lagen van de bevolking. Naar het schijnt waren bewoners van de Marten Lemmensstraat begonnen om voor hoge sommen te spelen.

Waar kwam het geld vandaan? Een van de grootste problemen voor de mensen tijdens de oorlog was aan brandstof geraken. Er ontstond een 'zwart' circuit waarbij de treinmachinisten zakken met kolen vulden en tijdens de rit in de buurt van de Marten Lemmensstraat uit de trein gooiden. Daar werden ze opgepikt door de inwoners en op de zwarte markt verkocht. Soms lagen hele families, weggedoken uit vrees voor de controles van de Zwarte Brigade, in het bos naast het spoor te wachten.

► *Neem op de markt de smalle Zwanestraat. Op de hoek van Ten Drossaerde hangt het paneel 'Het einde van de oorlog (8 mei 1945)'.*

► *Dit was onze laatste stop. Keer terug en loop de Jozef Tielemansstraat af tot je aan de Th. De Beckerstraat komt. Neem links. Ga de Demerbrug over om rechts weer in de Bogaardenstraat te komen en zo terug naar ons beginpunt aan de Toeristische Dienst.*